

ŞİRVANÎ-ZADE AHMED HULÛSÎ EFENDİ'NİN EFGANİSTAN ELÇİLİĞİNE ÂİD VESİKALAR

M. Cavid Baysun

Osmanlı imparatorluğunun Efganistan ile devamlı olmamakla beraber, ötedenberi münasebette bulunduğu ve bu münasebetin siyasî zaruretler ilcasıyla bâzan dikkate değer bir ehemmiyet kesbettiği görülmektedir. Son senelerde bile çeşitli tezahürlerine şahid olduğumuz bu münasebata âid şurada burada bir takım yayınlar yapılmışsa da bunların kifayet derecesinden uzak olduğu ve iki devlet beynindeki diplomatik hadiseleri aydınlatacak vesikalârın, bu saha ile ilgisi bulunanlara henüz arz edilmediği malûmdur.

Osmanlı-Efgan münasebetinin Abdülhamid II. devrine düşen bir safhası da, bu padişahın, cülûsunu müteâkib zuhur ettiğini bildiğimiz Osmanlı-Rus harbi sırasında Efganistan'ın Rusya'ya ta'arruz ederek Osmanlı devletine yardımda bulunmasını ve aynı zamanda İngiltere ile diplomatik münasebetlere girişmesini te'min hususunda Abdülhamid II.'nin Efgan Emiri Şir Ali Han nezdine fevkalâde sefir olarak Kazasker Şirvanî-zade Esseyid Ahmed Hulûsî Efendi'yi tâyin eylesesidir.

Mâruf Osmanlı sadrâzamlarından Şirvanî-zade Rüşdi Paşa'nın kardeşi olup 1291 de İstanbul kadılığına getirildikten sonra Anadolu kazaskerliği payesi alan, ve bu rütbeyi hâiz bulunduğu sırada Efganistan'a gönderilen Ahmed Hulûsî Efendi¹, beraberinde sır kâtibi Mektubî-zade Ahmed Behâf Efendi (Haremeyn-i payelilerindendir ve 1307 senesinde Evkaf-ı hümayun müsteşarı iken vefat etmiştir) ve daha bâzı zevat olduğu halde 1294 senesinde Hindistan yoluyla Kâbil'e müteveccihen İstanbul'dan hareket etmiş, aynı sene Şabanında bu şehre vasıl olup, epeyi müşkilâttan sonra Şir Ali Han tarafından kabûl edilmişti. Efgan emirinin Osmanlı tek-

¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, 1308, cild I, s. 307.

liflerini soğuk bir tavırla karşıladığına ve İngiltere'nin Efganistan'a karşı hüsn-i niyeti varsa yakında işgal ettiği Kuvat'dan çekilmesini, yoksa kendisinin İngiltere'ye asla emniyeti olmadığını ve Rusya ile şimdilik münasebatı kesmek taraftarı bulunmadığını ve Hive ve Buhara halkının mürde-dil olup öyle kolay kolay kurtarılamayacaklarını ve yalnız eğer İran Osmanlı devletine harb ilân ederse Efganistan'ın da derhâl Türkiye yanında harbe gireceğini söylemekle iktifa ettiğine göre bu sefaretten matlub netice hâsıl olmamış ve Ahmed Hulûsi Efendi hey'eti Abdühamid II.'nin namesini ve hediyelerini Şir Ali Han'a verdikten sonra İstanbul'a avdet eylemişti².

Bu sefarete dâir olarak Mektubî-zade Ahmed Behâî Efendi tarafından kaleme alınan sefaret raporu, Efgan Emiri'nin nutku ve Sultan Abdülhamid II.'in Şir Ali Han'a gönderdiği namenin sureti, Ahmed Behâî Efendi'nin oğlu muhterem Doktor Adnan-Adıvar'ın nezdinde ve mezkûr vesikaların bir kopyası Türkiyat Enstitüsü'nde bulunmakta ve İslâm Ansiklopedisi'ndeki *Efganistan* maddesinin mezkûr devreye müteallik kısmına me' haz teşkil eylemektedir. Veciz ve yer yer nükteli bir ifade ile yazılan ve şimdiye kadar ortaya çıkmamış bulunan bu rapor ile eklerini tarih tedkikleri için bir kazanç sayarak neşr ediyoruz.

Ahmed Behâî Efendi, Osmanlı elçilik hey'etinin uzun ve tehlikeli bir seyahatten sonra vardığı Kâbil'de nasıl şüphe ile karşılanarak ihtilâttan memnu' tutulduğunu anlatırken alelâde yolculuk hikâyelerini bir tarafa bırakır ve izah etmek istediği meselelerin en ruhlu noktasına temas eder. Efganistan gibi uzak bir memleketten o buhranlı zamanlarda Babîâlî için hiç bir yardım mutasavver olmadığını ve Şir Ali Han'ın İngiltere ve Rusya hakkında ne gibi duygular beslediğini Ahmed Behâî Efendi'nin yazılarından kolayca anlamak mümkün oluyor.

Osmanlı devletinin Efganistan ile olan diplomatik münasebetine dâir bu resmî vesikalardan, daha doğrusu bu *Efganistan sefaretnamesi*'nden başka, sefir ile refakatindeki zatların seyahati hakkında bize mütemmim malûmat veren bir eser mevcut bulunduğunu söylemeliyiz. Bu eser, heyete mensubiyeti ve Svât'a Ahund Sahib nezdine izamı *Sefaretname*'de de kayıtlı olup, bi-

² Bk., *Efganistan*, İslâm Ansiklopedisi.

lâhare Encümen-i teftiş ve muâyene reisliğine getirildiğini ve 12 Cumadelulâ 1307 de vefat ettiğini bildiğimiz Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi'nin *Hindistan ve Svât ve Efganistan Seyahatnamesi* adlı kitabıdır⁴.

Ahmed Hamdi Efendi, sefaret meselesinden asla bahsetmeden ve sadece kendisinin «me'muriyyet-i fevkalâde zımnında Hindistan'ın öte tarafında bulunan Svât kıt'a-i islâmiyyesine izam» edildiğini anlatan bu kitabı, kısmen gördüklerine, tahminimize göre, kısmen de bâzı me'hazlardan iktibas ettiklerine istinaden kaleme almıştır. Sefaret heyeti Raval-Pindi'de iken Ahmed Hamdi Efendi'nin, beraberinde La'îşah Efendi olduğu halde Svât'a Ahund Sahib'in nezdine gönderilmiştir. Ahmed Hamdi Efendi, *Seyahatnamesi*'nde, asıl ismi Molla Abdülgafur olan Ahund Sahib'in hükümdarlık mevki'ine nasıl yükseldiğini oldukça tefsil eder ve bu zatın «*teshir-i mülke rağbet etmiş*» iki milyon nüfusa malik bir ülkenin başında bulunmakla iktifa ettiğini anlatır⁵.

Bir cuma ramazında camide gördüğü Ahund Sahib, Ahmed Hamdi Efendi'nin târifine nazaran, «*yüz yaşını geçgin ve gözlerine amâ tari olmuş alil ve na-tüvan ve beyaz çehreli kısa boylu bir zat-ı şerif olub âzay-i re'si müşarünileyhîn âkil ve zeki olduğunu ima ettiği gibi hükümdarlara mahsus olan vekar ve mehabet dahi güzünden nûmayan*» idi. O günlerde pek hasta bulunduğu öğrendiğimiz Ahund Sahib, Ahmed Hamdi Efendi'nin Svât'dan ayrılmasını müteâkib vefat etmiştir.

Hamdi Efendi, kendisi gibi bir osmanlı me'murunun itimatsızlık ile karşılanması sebebinin şöyle izah ediyor: Ahund Sahib «*İngilizler vasıtası ile oraya gidişimizden ziyadesiyle te'essüf edince bizim yolumuz ancak İngiliz müstemlekatından olduğu cihetle müsafirliğimize riâyet ederler dedik ise de [cevaben] geçenlerde İngilizlerin Belucistan'ı istilâsı gerek Efgan emîrini ve gerek bizleri pek müte'essir eylediğinden şimdi İngilizlerden pek ihtiyat ediyoruz dediler*»⁶.

Seyahatname'nin tedkikinden anlaşılıyor ki, müellif, siyasî

³ Mehmed Süreyya, *ayn. esr.*, cild II, s. 250.

⁴ Ahmed Hamdi, *Hindistan ve Svât ve Efganistan seyahatnamesi*, İstanbul, 1800.

⁵ Ahmed Hamdi Efendi, *ayn. esr.* s. 225 v. d.

⁶ Ahmed Hamdi Efendi, *ayn. esr.* s. 228.

bir gaye ile gönderildiği Svat'da niçin şüphe ile karşılandığını söylediği halde, o havalide uğradığı ağır muâmeleyi kapalı geçmiş, bu hususta tafsilât vermekten çekinmiştir.

Maamafih, Ahmed Hamdi Efendi'nin, *Sefaretname*'de kayda lüzum duyulmamış bazı noktaları aydınlattığı bir hakikattir. Meselâ, *Sefaretname*, hey'etin Bombay'a muvasalat günü tasrih etmekle beraber İstanbul'dan hareket tarihi meskût bırakmış, buna mukabil Ahmed Hamdi Efendi, «*Bin ikiyüz doksan dört senesi receb-i şerifinin ilk perşembe günü Deraliyye limanında lengerendaz Lloyd kumpanyası vapurlarından birine râkiben Hindistan'a âzimet olundu*», demekle bu noksanı ikmâl etmiş ve ayrıca, İstanbul'dan Bombay'a kadar seyahat yolunu da göstermekten geri durmamıştır.

Velhâsıl, diyebiliriz ki, eserini seyahat arkadaşlarının kimlerden mürekkeb olduğunu söylemeyecek kadar ihtiyatkârane yazmasına rağmen Ahmed Hamdi Efendi, bu uzun yolda neler olup bittiğine, neler görüldüğüne dâir hayli şeyler kaydetmekle epeyi faydalı olmuş ve bilhassa Svat bölgesindeki seyahatinin tafsilâtlı nisbeten daha mühim bir mahiyet arz etmekte bulunmuştur. Ahund Sahib nezdine bir nevi murahhas veya me'mur-ı mahsus olarak gönderilen bu zat, me'muriyetinin başarısız bir şekilde neticelendiğini, kitabını neşrettiği zamanın (sene 1300) müsaadesi nisbetinde anlatıyorsa da, bu mesele hakkında hiç bir tereddüde mahal bırakmayacak sarîh malûmatı ve sefaretin diplomatik safhasını, Mektubi-zâde Ahmed Behâf Efendi'nin, müteâkib sahifelerde aynen okunacağı cihetle üzerinde fazla durmaya lüzum görmediğimiz, resmî bir vesika mahiyetindeki yazılarında gereği gibi tafsil edilmiş buluyoruz.

Osmanlı-Efgan diplomatik münasebatının malûm denilemeyecek bir safhasını aydınlatan ve sefaretname silsilesine bir yenisini ilâve eden bu kıymetli vesikayı yayınlamakla faydalı bir hizmette bulunduğumuza inanıyoruz. Bize bu imkânı verdiği için muhterem Dr. Adnan-Adıvar'a *Tarih Dergisi* namına teşekkür etmek borcumuzdur.

Mektubi-zâde Ahmed Behâf Efendi kalemiyle
Efganistan Sefaretnamesi

Deraliyye'den hareket ve doksan dört sene-i hicriyyesi recebinin selhinde Bombay şehrine muvasalat olundukta şehri-i mezkûr şehbenderi izzetlû Hüseyin Efendi ve şehremini Mister Grant vapurda bi'l-istikbâl iskeleden onbeş pare top atılarak resm-i selâm bi'l-ıffa doğruca şehbenderhaneye nüzül ile hükûmet tarafından tehyî'e kılınan tren-i mahsusla ertesi cuma günü hareket olunmak üzere canib-i hükûmetten kat'iyyen beyan olunmağla sene-i mezkûre şabanının iptidası olan cuma günü Bombay'dan hareket ve esnay-ı rahda taâm edecek kadar ârâm ve istirahatle dört gün zarfında müntehay-i hatt-ı şömendöfer olan Chelim (چہلم) e muvasalat ve bir gece orada kalıp arabalarla Raval Pindi (راول پندی) nam ufak bir kasabaya varıldı. Zikrolunan kasabadan daha ilerü gidilmesine müsaâde olunmadığı ve eğer Efganistan emareti ile muhabere icab eylediği halde buradan muhabere edilmesi lâzım geleceği canib-i hükûmetten suret-i kat'iyyede arz-u beyan olunarak cevaba intizar kılındı.

Svat ahalisi ile Hindistan ahalisi meyanında muhabere ve ihtilât münkati olduğu Svat'da [Ahund]⁷ Sahib'e gönderilen hedayay-i padişahî kendüsüne isâl olunmak üzere nihayet-i hudud-ı Hindistan [olan]⁸ Hutî-Merdan (هوتی مردان) nam şehirden me'mur-ı mahsusla beraber Svat hududuna dahil olacağından oradan iler[üde]⁹ esbab-ı muhafazanın istikmali zımnında lâzım gelenlere emir verilmesi hakkında Ahund Sahib'e bir kıta mektub ya[zılarak]¹⁰ İngiltere hükûmeti vasıtasıyla irsâl ve şehri-i şabanın dokuzuncu cumartesi günü faziletlû Ahmed Hamdi Efendi ve Lâ'ışah Efendi hedayay-i seniyyeyi hamilen hareket ve doğruca mezkûr Hutî-Merdan şehrine muvasalat eylediklerinde Ahund'dan mektub-ı mezkûre henüz

7, 8, 9, 10 Bu kelimeler metnin aslında sahife kenarında olarak yırtılmış ve ifadenin siyakına göre nâşir tarafından tamamlanmıştır.

cevab gelmemiş ise de mütevekkilen-al'âllah mumaileyhima hemen içeri doğru hareket ettiklerinde esnay-i rahda tesadüf eyledikleri eşhas bunların İngiliz casusu olduklarından bahsile Ahund'un kabûl etmeyeceğini ifade ve mumaileyhimayı kemâl-i hakaret ve katl ile ihafe ettiklerinde mumaileyhima bu makule güft-ü gûya dahi bakmıyarak şabanın on altıncı günü yüz haneden ibaret olan Ahund'un kasr-ı ikametî bulunan Seydun (سیدون) nam köye varıp Ahund mescid-i şerif civarında hücre-i mahsusasında bulunduğu ve bunları kabûl eylediğinden Ahund'un büyük mahdumu vasıtasıyla hedayay-i seniyyeyi ve mekâtib-i âliyyeyi fta ve arzuy-i mülâkatı arz ve ifade etmişler ise de mumaileyh bu husus İngilizlerin bir şesisesidir diyerek mumaileyhimayı ve eşyayı mezkûreyi kabûl etmediği gibi mumaileyhimanın geldikleri gibi geriye hareketlerini ve gitmezler ise ilerisi fenayı müntec olacağını oğlu vasıtasıyla beyan ve mekâtib-i seniyyeyi ahz eylediğinde mumaileyhima dahi kiraren ve miraren arz-ı niyazla mülâkata ikdam ederek Ahund'un büyük oğlu vesair kurenasına eşya-i mezkûreyi irâe ve bâzı ahaliyi ziyaret ettirdiklerinde mumaileyh Ahund'un oğulları eşyanın ahzini arzu etmişler ise de Ahund Sahib oğlu vasıtasıyla eski sözünde devam ile beraber eğer burada daha ziyade dururlarsa ahali tarafından idam olunacaklarından hemen gitmeleri zımında müteaddid adamlar irsâl etmekle mumaileyhima dahi köye vusûllerinden üç saat sonra eşya-i merku-meyi hamilen yola çıktıklarında şıgar ve kibar-ı ahali tarafından bunlar İngilizdir deyu yine bir takım tahkirat ve hatta arkalarından taşıyarak yolda bir gece kalıp ertesi günü Şirdil Han nam zatın makarr-ı idaresi olan دند نام kasabaya muvasalat ve hemen mumaileyhe dehalet ettiklerinde mumaileyh haklarında hürmet ve riâyetle beraber mumaileyhimanın yanına büyük mahdumu ile bir takım adamlar terfik ve te'min ederek ta mezkûr Hutî-Merdan'a irsâl eylediği mumaileyhimanın ifade-i şifahiyeye ve tahririyyelerinden müstefaddir.

Bu esnada istikbâl için me'mur gönderilmiş olduğunu mübey-yin Kâbil emaretinden cevabname vürud etmekle Raval-Pindi'den hareket ve doğruca Peşaver'e muvasalat olundukta mumaileyhima dahi Peşaver'e gelmiş olduklarından şabanın yirmi üçüncü cumartesi günü Ahmed Efendi'yi bırakarak Peşaver'den hareket ve جروت نام mevkide Efganistan emaretinden li-eclî'l-istikbâl gel-

miş olan Celâl-âbad valisi Şahmerd Han ve kurenay-i emaretten eşik ağası Mehmed Yusuf Han ve sâir maiyyetleri me'murları ile bi'l-mülâkat ertesi pazar günü oradan dahi hareketle bir çok mehalikden geçerek on üç günde kemâl-i izdihamla şehri Kâbil'e muvasalat ve hemen tehyi'e edilen mahalle girilip hariçle ihtilât taht-ı memnu'iyette olduğu halde ikamet ve esnay-i rahda ba'z-ı ahali tarafından bizim dahi İngiliz tarafından bir desise olarak gelmekte olduğumuz zu'm olunarak güft-ü gû edildığı gerek Emîr hazretlerinin ve gerek sâirlerinin muahharen olan ifadelerinden anlaşılmıştır.

Svat şehri ile Ahund-ı mumaileyhin Kâbil'de dahi tahkikata bakılması lüzumunu mebni bu meselenin halline ibtidar olundukta Svat kı'tası ile Hayber ve sâir civarında bulunan kâffe-i mahâl ahali bir seneden berû pey-der-pey Kâbil emaretine arz-ı tebaiyyet etmekte oldukları ve bu cihetle Ahund'un şeyhlikden mâada hiç bir hükmü kalmamış ve asl-ı maksada hizmet emeli külliyyen munkati' bulunmuş olduğu cihetlerle hedayay-i mezkûrenin tekrar kabûl ettirilmesine teşebbüsten sarf-ı nazar kılınmıştır.

Kâbil'e vusulümüzde Emîr hazretleri na-mizac bulunduğu onbeş gün mülâkat teahhur ederek me'muriyetimizin tahkiki yolunda teşebbüsât-ı hafiyeye ve aleniyyeye girişip on beş gün sonra Emîr hazretleri ile mülâkat olundukta bir çok iltifat ve pek çok izhar-ı hoşnudî ederek kabûl etmekle name-i hümayun ve eşyayı mübareke ve nişan-ı âlf ve veli-ahdine olan nişan ve hedayay-i seniyye ve sâir mekâtib-i âliyye kendüye teslim kılınarak avdet olundu.

Tebliğat için ikinci mülâkatta maiyyet-i âcizide bulunan Lâ'lşah Efendi tebligat-ı sefarete muttali' olması Emîr hazretlerinin mizacına muvafık gelmeyeceği Celâl-âbad valisi ile ba'z-ı ümenasından istihbar olduğundan ikinci mülâkatımızda mumaileyh bulundurulmayıp mekâtib-i müşarünileyha emirleriyle kırâat ve meâlî farisice müşarünileyhe tefhim olunup canib-i Hilâfet-i uz-mâda dâflerinin Kâbil'e izam buyrulması mücerred husûl-i ittifak ve ittihad-ı islâm için olup Padişahımız Hilâfet-i celile sıfat-ı uzmasını hâiz olduğu cihetle cemi'-i müslimînin hamisi olmağla lâzım gelen menafi'ini vikaye ve istihsâl eylemek müte-rettib-i vazife-i Hilâfet olduğundan adüvv-i dinimiz olan rusyaların şimdiye kadar hanuman-suz-ı ehl-i iman olan nevâir-i

zulm-ü i'tisaf-ı mefsetet-piralaları sirayetinin hitta-i vesfa-i Efganistan'dan mahv-u men'i ve ba-husus Efganistan'ın menfa'atı ve el-an Devlet-i aliyyenin dost ve müttefiki bulunan İngiltere devletiyle ke-ma fi's-sabık suret-i müsalehatta bulunarak istihsâl-i menafi-i siyasiyye eylemeleri ve Rusya Devlet-i aliyye ile muharib bulunduğu cihetle bu taraflarca kuvveti nakıs olup bu fırsatı ganimet bilerek hemen Buhara ve Hive'nin istihlâsı esbabına teşebbüs eylemeleri münasib olduğu mütalâ'a buyrulmuş idüğü ve Buhara ve Türkmen kabâili dahi muâvenet eyleyeceği melhuz bulunduğundan Devlet-i aliyye namına olarak taraf-ı âcizîden oralara tahrirat göndermeğe mezun bulunduğumu ve Buhara Emîrinin mahdumu Dersaâdet'de idüğünden anın dahi tensib buyrulduğu halde celb ve Buhara tarafına izamı hususu arz-u takrir olunduktan müşarünileyh [kelâma âğaz ile kendüsü bir küçük hâkim olduğu halde canib-i seniyyü'l-cevanib-i Hilâfet-i islâmiyyeden böyle bir niyyet-i haliseye binâen sefir irsaliyle ser-firaz buyrulduğundan dolayı bi't-tekrar izhar-ı memuniyyetten sonra Efganistan ahâlisi hemen cümlesi sünniyyü'l-mezheb islâm olduğu cihetle sütün-ı islâm olan Devlet-i aliyye'nin hayr-habı ve duâ-gûyi bulunduğu kalem-rev-i hükûmeti olan memalik dahi Devlet-i aliyyenin bir kıt'a müstemlekesi bulunduğundan bahsederek vech-i âtî üzere cevap vermiştir.

İngiltere devletinin hiyel ve mekâyidi kabil-i ta'dad olmadığı ve dâima suret-i hakdan görünüp ve menfa'at gösterip mahv etmek derecesine kadar gitmekte olduğu ve hattâ eski dostluğumuzun semeresi olarak bu defa Kandahar hududua on saat mesafede bulunan ve Efgan'dan ma'dud kendü mülkümüz olan Kuvat'a asker sevkiyle dahil olup niyet ve matmah-ı nazarı Kâbil olduğu ve Rusya'nın dahi buralarca matmah-ı nazarı Hindistan olduğundan yol üzerinde bulunan Hokand emaretini zamime-i memalik eylediği gibi Buhara emaretini dahi zabt-u istilâ etmiş hükmünde bulunduğu ve Buhara'nın başına gelen şu felâketi kendisi tâ evvelden keşf edip bunun dahi çaresine bakmak üzere Buhara emaretine ihtarat-ı dostaneye müraca'at ve husûl-i ittihad için pek çok sud-u himmet eylemiş ise de müsmir olmayıp âhirü'l-emr kendisi bazuy-ı himmetle dört beş senedenberi hâb-u rahatını terk ile geceyi gündüze katıp tertib-i asker ile meşgul bulunduğu ve İran'ın dahi mutarassıd-ı şuriş ve fesad olarak kemîn-

gâh adavette ser-puşide bulunmuş idüğü cihetlerle üç düşman-ı kavî arasında kalıp ve en ziyade tahatti ve ta'addi eden İngiltereli bulunup bu sırada Rusya ile muharib bulunmak düşvar olduğundan bunlardan herhangi bir harbe kıyam eder ise güncüşkvar onunla mukabele ederim. Dahi Rusya ile ittifak ve ittihadını olmayıp sekiz aydanberi Hohandlı bir elçisi burada olup getirdiği kâğıdın cevabını beklemekte olduğu ve İngiltereli ise Efganistan emaretini bir suretle nüfuzu altına alarak kendüsüne mensub olduğunu Rusya'ya bildirip aleyhine kıyam etmesine kendüsü bırakmadığını göstermek ve bu vechile Efganistan'ı nüfusu altına almak için Hind dahilinde Dehli civarında bir mikdar arazi terk eyleyeceğine dair Hindistan valisinin yedinde mektubu olduğunu ve Rusya ise buna karşı salık olduğu rah-ı mefsetet ve mekâyidi iktizasınca Efganistan emareti müstakil bir hükûmet olup bir tarafa mensubiyet ve tabi'iyeti olmadığını isbata çalışmakta bulunduğu ve bu cihetle iki hile arasında bulunduğunu ve Buhara emîrinin mahdumunu buraya celbde hiç bir menfa'at mutasavver olup dâî-i şuriş ve fesad olacağı şüphesiz ve ora ahâlisi cümleten mürde-dil olduklarından öyle tahrirat irsaliyle bidar olamayacakları emsali ve delâletiyle müsbettir dedikte dâileri İran devleti Devlet-i aliyye'ye karşı bir muhalefette bulunur ise ne yolda muamele buyrulacağı arz olunduktan buna dahi cevap olarak Devlet-i aliyye tarafından yirmi ve bizim tarafımızdan on bin asker sevkiyle bi-izni'l-lahi tealâ İran mahv-u perişan olacağı ümidinde olduğunu söyledi.

Yine dâileri İngiltereli ile rişte i münasebatın ke-ma-fi's-sabık akd-ü rabtiyçün Dersaâdet'e bir sefir irsâl buyurulduğu halde Babâli dahi tavassut eyleyerek bir netice-i hasene hâsıl olabilir zannında bulunduğumu ve fakat bu makale zatıma âid idüğünü dermian eylediğinde buna dahi cevap olarak eğer ber-vech-i muharrer bir sefir irsâl etmiş olsam İngiltereli bundan istifade ederek cevap vermeyip sürüncemede bırakacağından bunun için sefir irsâline tenezzül etmeyip ancak Devlet-i aliyye'nin şu lütfuna karşı teşekküren bir sefir irsâl ederim. Devlet-i aliyye dilerse birisini buraya göndersin. Kendim bizzat hizmet-i şahaneye hazırım Devlet-i aliyye hükûmat-ı islâmiyyenin hâmisî ve şimdi ise İngiltereli Devlet-i aliyye'nin müttefiki olduğundan balâda beyen olduğu vechile İngiltereli'yi mülkümüzden ihrac buyurlar ise bir diyecek kalmaz demiştir..

Balâda tafsil ve hikâye kılındığı vechile emîr-i müşarünileyh İngiltereli ile meşgul bulunduğundan Rusya ile harb edemeyeceği ve İran meselesine ve tebligat-ı mebsute ve sāirenin cümlesine ber-mucib-i balâ cevab ita ve diğer mülâkatta buna dâir bahs açılarak cevab-ı evveleri iâde eylediği cihetle avdete ruhsat ita buyrulması arz olundukda bilâ-tereddüd rey sizindir cevabı alınmağla efkârı münhasıran vermiş olduğu cevabda ısrar eylediği münfahim olmağla beraber İngiltereli'nin min-gayrı-talebin mülkünden çıkarılmasına ziyadesiyle arzu-keş bulunduğu ve hattâ bunun için gerek bizzat kendüsü ve gerek yanımıza terfik eylediği ümerası vasıtasıyla İstanbul'a vusûlümüzü ta'cil eylediği ve keyfiyeti Babîâlî'ye arz ile Devlet-i aliyye İngiltereli'yi Kuvat'dan ihrac eder ise bir kaç yüz bin adamın kanı muhafaza kılınacağını beyan eyledi. Gerek Peşaver'e kadar yolda ve gerek Kâbil'de kimesne ile ihtilât men' olunduğundan diğer bir vasıta ile teşebbûsât-ı sāireye mahâl kalmadığı cihetlerle avdete mecburiyet hâsıl olduğundan ol vechile şevvalin altıncı günü li-eclî'l-vedâ' Emîr hazretlerine varıldıkda name-i hümayuna ve zat-ı samî'i sadaret-penahî ve makam-ı muallây-ı fetva-penahîden yazılan mekâtib-i âliyyeye yazdığı cevab-nameleri vermekle ve buraca müşahede eylemiş olduğunuz vechile İngiltereli'nin bi-gayrı-hakkın mülkümüze duhûl ve neticesi bizi mahv etmek efkârında olduğunu tamamıyla arz eylemenizi tavsiye ederim demekle ba'de'l-veda' avdet olundu. Fi 9 za (zilhicce) sene 94

**Nutk-ı hazret-i Emîr der meclis-i evvel Fi 18 I (şevval)
sene 94 perşembe**

Cümleye ayrı ayrı safa geldiniz hoş geldiniz. Hâdimü'l-haremeyn olan Padişah hazretleri tarafından olan iltifata memnun oldum. Avrupa devletlerinin hilekârlıklarından bahs eylediği sırada tilki İngiltereli ne yoldadır. Devlet-i aliyye'ye muâvenet hiç etmiyor dedikde Lehü'l-hamd devletimiz her zaman hasmına galebe etmektedir. İngiltere'nin ve hiç bir devletin muâvenetine muhtac değildir cevabı verildi. Bundan sonra nezdinde olan hari-tayı açarak mevaki'i harbiyyede muzafferiyat-ı islâmiyyeyi bi'l-

iftihar irâe ve dâima muzafferiyat-ı osmaniyan için duâ etmekde olduğunı ancak bizden duâdır ta'biriyle söyledi. Bundan sonra Rusya'nın ne yolda olduğunu sual etmekle Rusya'nın muttasıf olduğu halât söylenip *el-küfrü milletün vâhîde* ile cümle ol hakkında cevab verildi. Ertesi cuma günü li-eclî't-terceme name-i hümayunu ikametgâhımıza göndermekle aynıyle tercemesi verilip iâde olundu ve zikr olunan 18 ramazan tarihinde Kâbil'e varılıp tarih-i mezkûrda bi'l-mülâkat İngiltereli'nin aleyhinde olup efkârını Rusya üzerine çevirmek müte'assir olduğunu müş'ir Babîâlî'ye telgraf keşide olundu. Fi 19'ı (şevval) sene 94

Efganistan şahı hazretlerine name-i hümayun

Cenab-ı rif'at-meâb-ı mahasin-mecbûl saâdet-nisab-ı fahamet-mevsûl mu'tasım-ı urvetü'l-vüskay-i ati'u'llahe ve ati'u'rresûl Efganistan hükümdar-ı diyanet-şîârı Şîr Ali Han hazretlerinin savb-nûmalarına nemika-i meveddet-intima budurki el-hamdü-li'l-lâhi'l-meliki'l-a'lâ asluha sabit ve fer'uha fi's-sema olan şecere-i saâdet-semere-i din-i muhammedî ki saye-bahşay-i mefarık-ı müslimîn ve revnak-efzay-i çemen-suffa-i muvahhidindir ol tubay-ı sidre-say-i fuyuzat-intimayı melâz ve mülteca eden kâffe-i efrad-ı millet-i ahmediyye uhuvvet-i diniyye ile yek-vücut oldukları gibi hükûmat-ı islâm zadehu'llahu izzehüm ilâ yevmi'l-kıyam beyinlerinde dahi vikaye-i şevket ve himaye-i cem'iyet-i islâmiyye için akd-i revabit-i ittifak ve ittihad ve te'sis-i mebani-i vifak ve vedada bezl-i mesâi-i bi-hümâl akdem-i âmâl olmak muktezay-ı şeâir-i diyanet-perveridir. Cenab-ı ahkemü'l-hakiminin tevki'i refi'i hüküm-i ezeli ve ihsan-ı lem-yezelisi ile Devlet-i aliyyemizin arsa-i fesihâ-i âlemde hâiz olduğu mevki' ve menzelet ve makam-ı saltanatımıza mahsus olan sıfat-ı celile-i Hilâfet hükûmat-ı sāire-i islâmiyye ile te'kid-i esbab-ı müsâlemat ve te'yid-i esas-ı musafata ikdam ve ihtimamı dâî ve hükûmet-i behiyyeleri dahi teâvenü ala'l-birri ve't-tekvâ fehvay-ı hikmet-mebnasına riâyete o maksad-ı hayr-marsadın istihsâl-i vesâil-i fi'liyyesine samimî sâî iken bu mihr-i ümmid hasbe'l-kader şimdiye kadar meşrik-ı teyessürden tâli' ve bedid olamamış idi. Lâkin taht-ı saltanata cülü-

sumuzdan berû amâl ve niyyatımız hükûmat-i islâmiyye ile mü-nasebat-ı matlûbe-i vifakıyyeyi istikmâle mahsur ve mahsus ve bu arzuy-ı halisanemizin nezd-i cenab-ı irfan-menablarında dahi karin-i takdir olacağı meczum ve mahsus olup beyne'd-düvel vaz'-ı deâyim-i vedd-i vifak ise irsâl rûsûl ve resâil-i ihlâs-iştimal-e mevkuf bulunduğundan mücerred zat-i mahasin-sıfatlarına ithaf-ı cevahir-i hubb-ı tam ve iblâğ-ı gevahir-i vedad-u ihtiram ederek devletimizle emaret-i behiyyeleri miyanelerinde teyemmûnen bir şeh-rah-ı i'tilâf ve ittihad tanzim ve küşad etmek için sudur-ı izam ve mütehayyizan-ı ulemay-ı a'lâmımızdan birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmanî nişanlarını hâiz ve hâmil olan Seyyid Ahmed Hulûsî Efendi sefaret-i fevka'l-âde ile makarr-ı hükümet-i saâdet-nisablarına ba's-u izam olunmağla bi-tevfikihi teâlâ hin-i vusulünde mevdu'-ı hafıza-i dirayeti kılınan tebligat-ı musafat-perveranemizin mevki-i telâkki ve itinaya mevsûl olacağı memûl-i muhibbanemizdir.